

tatkozik meg őszinte, baráti érzése. Petőfi pedig éppen azt viseli el nehezen, hogy a „szakítás” után kétszer is üzent Jókainak, hogy fontos ügyben keresse fel őt, s „egyetlen barátja” ennek ellenére nem ment el hozzá.¹⁴ Mindez azt bizonyítja, hogy Petőfi a nyilatkozatok, tehát Jókai házassága után sem kívánta megszakítani kettejük kapcsolatait. Éppen ezért az asszonyi intrikával és félreértésekkel teli szakasz részletes boncolgatása helyett a kutatásnak arra kell törekednie, hogy a baráti viszony felbomlását ne a határidőhöz kötött szemlélet, hanem a történelmi fejlődés szempontjából vizsgálja meg.

Petőfi és Jókai barátságát a politikai és személyes problémák szorosan összefűződő szövevénye zavarja meg. Mindkettejük házastársa politikai tényező is, hiszen Szendrey Júlia forradalmár, Laborfalvy Róznak pedig mágnás és békepárti kapcsolatai vannak. Az egyes összetűzések, kis haragok boncolgatása helyett — amely rendszeren Jókai elítélésével szokott járni az eddigi kutatásban — a két barát szemléletének különbségét kell figyelembe vennünk, mert csak ez magyarázza meg az összes súrlódásokat. Petőfi forradalmi elszántságát Jókai csak olykor fogadja el, és a szuggesztív hatás alól szabadulva újra meg újra visszatér alapvető felfogásához, a liberális nemesi szemlélethez. Ennek a sokszor párhuzamos, máskor ellentétes felfogásnak alakulásáról helyes képet fest Szekeres tanulmánya. De nem foglalkozva Jókai pályafutásának későbbi szakaszával, nem veheti figyelembe a békepárti korszakot, amelyben teljes ellentét mutatkozik az egykori barátok politikai pártállása között. Az igazi szakítás minden írásbeli dokumentum nélkül akkor jött létre, amikor Jókai Debrecenben a békepárt politikáját kezdte szolgálni. Petőfi nem tarthatott sokáig haragot barátjával azért, mert az Laborfalvi Rózáat vette feleségül, de nem is bocsáthatta meg neki a márciusi eszmék megtagadását. Ha az összetűzést személyes jellegűnek tartanók, akkor Mikszáth véleményét fogadhatnánk el: ugyan mi köze Petőfinek Jókai szívügyéhez? De minthogy a barátság megszűnését elsősorban elvi, politikai okra vezetjük vissza, ezért a forradalmár költő haragját és Jókai mentegetőzését teljesen megértjük.

PÉTER LÁSZLÓ

TÖMÖRKÉNY MERÁNBAN?

D. Szemző Piroska tanulmányáról (Adatok Tömörkény István életéhez, Irodalomtörténet, 1958. 108—113. l.) 1956. febr. 9-i lektori véleményemben már kifejtettem, hogy téves következtetésekre jutott. Mivel írása mégis megjelent, kénytelen vagyok cáfoló adataimat röviden a nyilvánosság elé bocsátani.

Mivel próbálja igazolni állítását? *Első érve, hogy Tömörkény Kőtsönös Rókus képében írt. Másik, hogy a Hüvelyk Matyi 1890. okt. 19-i számának címlapján levő karikatúrában Tömörkényt véli fölismerni; a rajz a Meránba távozó munkatársat ábrázolja. Harmadik, hogy a Szegedi Napló 1890. nov. 30-i száma „Meránban időző munkatárs” tudósítását közli a Koch-féle gyógymód bevezetéséről.*

Az elsőhöz idézzük föl, amit D. Szemző Piroska Szeged monográfiájából idevágóan citál. (Ez az eredeti dolgozatában nem szerepelt, figyelmét én hívtam föl rá; eredetileg mint új kutatási eredményt szándékozta előadni a Kőtsönös Rókus=Tömörkény azonosítást.) Itt a szegedi szerző (valószínűleg Sz. Szigethy Vilmos) annyit mond, hogy Tömörkény a Hüvelyk Matyi-ban a lap „egész sor maradandó alakjának adott derűs és hosszú életet”. Ez nem jelent többet, csak azt, hogy Tömörkény is írt a Hüvelyk Matyi—Tömörkény előtt megteremtett — figuráiról s ezzel hozzájárult „életük” meghosszabbításához, alakjuk közkedvelté, maradandóvá

¹⁴ Az *Est Háemaskönyve*, 1925. 137. l. idézi Szekeres, *Irodalomtörténet*, 1957/4. 433. l.

válásához. Kótsönös Rókus nevében tehát kétségtelenül írt Tömörkény — *is!* De ez a figura nem tulajdonképpen álnév, hanem olyan, mint az *Irodalomtörténet* ugyanabban a számában Hegedűs Nándor említette váradi „Kesergő családapa”, melyet Fehér Dezső kezdett, Ady nagy kedvvel folytatott és még Hegedűs Nándor is írogatott éveikig (127). *A jelzett időben Kótsönös Rókus néven még Békefi Antal írt!*

A második érve is clesik, ha tudjuk, hogy Békefi — jellegzetes bajuszával — igen hasonló volt a fiatal Tömörkényhez. Ha Békefi fényképét (lásd a mellékletet) összevetjük a *Hüvelyk Matyi* ábrázolta portréval, kétségtelennek tartjuk, hogy a Meránba készülő — Békefi Antal.

Harmadszor: a *Szegedi Napló* 1890. dec. 18-i számának 4. lapján ezt olvassuk: „Békefi könyve [Napról-napra — PL] ma került ki a sajtó alól. A késés okát mindenestre megértik az előfizetők, akik tudják, hogy lapunk e kítűnő munkatársa Meránban tölti a telet...”

Mindez már elegendő ahhoz, hogy megállapítsuk: a szerző állítása alaptalan, következtetése — *egész tanulmányának értelme* — téves.

A szerző véleményem ellenére fönntartotta valószínűtlenné vált föltevését, hiszen ha elismeri igazamat, le kellett volna mondania a közzétételről. Óvatosságból mégis ennyit beszűrt a tanulmányába: „Le kell szögezünk, hogy abban az időben az ugyancsak tudóbajos Békefi Antal is tartózkodhatott Meránban, és ő is tudósíthatta arról lapját, a *Szegedi Naplót*, mindez azonban nem mond ellent Tömörkény egyidejű ottlétének.” (112).

Miért írja, hogy „tartózkodhatott”, „tudósíthatta”, amikor a *Szegedi Napló* híréből nyilvánvaló, hogy Békefi ez időben *egészen bizonyosan* Meránban tartózkodott.

S az is egészen bizonyos most már, hogy Tömörkény viszont sem ekkor, sem később nem járt Meránban. Fia szerint katonáskodása kivételével soha nem is volt Magyarország határain kívül. Ha Békefivel együtt lett volna kint, ennek föltétlenül nyoma lenne a hírlapi cikkekben, s még inkább: nyoma lenne írásaiban. De Tömörkény 1891-ig nem is volt a *Szegedi Napló* munkatársa, tehát e címen nem is emlegetheti a lap. Még kevésbé lehetett a fiatal, 24 éves patikus „nagy férfi”, ahogyan a karikatúra címe mondja.

S ha mindez még mindig nem lenne elég meggyőző, nunc venio ad fortissimum: Tömörkény 1890-ben nem is lehetett volna Meránban, mert — *katoná volt!* Önéletrajzából, minden róla szóló életrajzból köztudomású, hogy 1888 őszén bevonult s „az a három esztendő” 1891-ben ért véget. Így írja ezt maga D. Szemző Piroska is a *Nagy magyar elbeszélők* című, szerkesztésében megjelent ajánló-bibliográfiában (Bp. 1955. 31. l.).

Két évvel ezelőtti lektori véleményemben tagadtam azt is, hogy Tömörkény valaha is tudóbeteg lett volna, s ebben elsősorban fiának, Tömörkény Lászlónak szóbeli közlésére hivatkoztam. Akkor még nem szerepelt a tanulmányban az író Burger Gusztávhoz írott levele, amely kétségtelenül bizonyítja, hogy később — *17 év múlva!* — valóban Tömörkény is megkapta a morbus hungaricus. A levél egészen bizonyosan 1907-ben kelt: ezt mutatja a 25 évvel azelőtti könyvtáralapításra való utalás. (Reizner János 1882 júliusában foglalta el az akkor szervezett könyvtárigazgatói állást.) Ezenkívül levelében érdekes vallomást tesz Tömörkény arról, hogy belépett az antialkoholista Good Templar páholyba és az előző év ősze óta nem iszik. Ez a szervezet az 1905 októberében Szegedre került *Hollós József* buzgólkodása révén 1906-ban létesült. Hollós, aki — ugyancsak az absztinencia kérdésében is, de polgári radikális politikai nézeteivel is — Juhász Gyulára is jelentős hatással volt, önéletrajzában (*Egy orvos élete*, New York, 1944. 65—68. l.) elmondja Tömörkény „beszervezésének” történetét, s mint élete nagy kudarcáról, csalódásáról számol be arról, hogy a nagy szegedi író nem sokáig bírta az absztinenciát, s visszatért a mindennapi borocskához.

A közölt levélnek ez az új adata — tehát, hogy 1906-ban Tömörkénynek valóban volt tudóbaja — a dolgozat egyetlen értéke. Amit a korábbi föltevésre épített (így a Tömörkénynek tulajdonított írások szerzősége stb.) az *mind* homokra épült.

BÉKEFI ANTAL

*A Szegedi Napló 25 éve. 1878—1903. Szeged, 1904. 79. l.
(-Szeged [monográfia] Szeged, 1927. 307. l.)*

